

OGNJENI KRST SLOVENSКИH FANTOV 1914

(Ob petdesetletnici)

JURIJ MUSIČ

Zjutraj 26. julija 1914, — bila je nedelja — se je narodom bivše avstro-ogrške monarhije z letaki, zvonjenjem in bobnanjem razglasila mobilizacija tistih čet, ki so bile določene za »kazensko ekspedicijo« proti Srbiji, a ki jo je bil cesar podpisal že prejšnji večer. Poklicani so bili pod orožje:

— letnik 1893, 21-letni rekruti in nadomestni rezervisti, ki še niso aktivno služili;

— od takrat aktivno služečih letnikov 1890 do 1892, starih 22 do 24 let, vsi tisti, ki so bili na dopustu, in nadomestni rezervisti;

— letniki 1882—1889, stari 25 do 32 let, rezerva in nadomestna rezerva;

— letniki 1872—1881, stari 33 do 42 let, odsluženi vojaki, prevedeni v črno vojsko.¹

Takrat je bil mobiliziran tudi naš domači III. kor (armadni zbor), da bi služil, kakor se to navaja v avstrijskem uradnem poročilu,² »za izpolnitev vrzeli v armadi, ki bi mogla nastati zaradi političnih težav na Češkem, a tudi, da bi služil kot bočna zaščita proti nezanesljivemu sosedu Italiji, oziroma pozneje kot rezerva na srbski fronti.« Takrat se namreč še ni resno računalo z možnostjo vojne tudi z Rusijo... Po naših vaseh in mestih so se zbirali ljudje prestrašeni in obupani in strmeli v sveže nalepljene plakate na zidovih. Šepetali so in se plašno ozirali. Trume fantov in mož so prihajale z dežele v mobilizacijska mesta (Ljubljano, Celje, Celovec, Maribor, Trst itd.). Naši mobilizirani fantje in možje, za katere je bila to njihova prva vojna,³ so se poslavljali od svojih dragih in se tolažili, da bo vojna v enem tednu končana. Pri slovesu so jim želeli vso srečo in se tolažili s skorajšnjim svidenjem. Nihče ni takrat slutil, da bo vojna trajala več kot štiri leta, da se bo končala z razpadom monarhije in da se bo le malokdo od takrat odhajajočih mož vrnil domov. Po vojašnicah in šolah je vse vrelo. Iz skladišč so vlačili nove sivkasto modre uniforme in drugo vojno opremo, proviant, orožje in municijo. Brž ko so fante in moške preoblekli in opremili ter formirali vojne edinice, so pričeli z vajami. V mobilizacijskih mestih so korakali bataljoni fantov in mož, na videz sijajno opremljeni za vojno, pred njimi je igrala godba, a spremljali so jih mladina, dekleta, starši in sorodniki. Lep videz je dajala ta avstrijska vojska pred svojim odhodom na bojišče... za tiste, ki niso poznali njenih velikih slabosti.

Vsi takrat mobilizirani najmlajši letniki slovenskih fantov in mož so bili razporejeni v operativne edinice III. »železnega kora,⁴ samo da je dober del rezervnih častnikov Slovencev imel vojni razpored v edinicah, ki so pripadale drugim korom in ki so jih dopolnjevale druge številne narodnosti prostrane monarhije. Ordre de bataille (vojni sestav) mobiliziranega III. kora je štel 45 bataljonov, 7 eskadronov, 24 baterij (140 topov in havbic), in sicer:

poveljnik: general pehote Emil Colerus von Geldern,

načelnik štaba: polkovnik Rihard Müller.

6. pehotna divizija (Gradec): poveljnik podmaršal Karl Gelb v. Siegesstern

11. peh. brigada (generalmajor v. Fabini): 7 pp (4), bhp 2/3;⁵

12. peh. brigada (generalmajor Krasel): 17 pp (4), lb 8 in 9;

divizijska konjenica: 5. in 6. eskadron 5. dragonskega polka;

6. topniška brigada (polkovnik Kratky): 9 ptp (5) in I (php 3/2);

28. pehotna divizija (Ljubljana): poveljnik podmaršal Rudolf Kraliček

55. peh. brigada (generalmajor v. Hinke): 87 pp (4), 97 pp (3) in lb 20;

56. peh. brigada (generalmajor Fernengel): 27 pp (4), 47 pp (4) in lb 7;

divizijska konjenica: 1. in 3. eskadron 5. dragonskega polka;

28. topniška brigada (generalmajor Elmer): 8 ptp (5) in II (php 3/2);

22. domobranska divizija (Gradec): poveljnik podmaršal v. Kraus-Elislago

43. strel. brigada (generalmajor Nemeček): 3 dp (3) in 26 dp (3);

44. strel. brigada (generalmajor Schmidt v. Fussina): 4 dp (5) in 27 dp;

divizijska konjenica: 2. in 4. eskadron 5. dragonskega polka;

22. topniška brigada (polkovnik Gärtner): 7 ptp (4), ptd 22 (2) in phd 22 (2);

Neposredne korne edinice: eskadron ulanskega polka 5, težki phd 3 (2), 4. in 5. stotnija 3. saperskega bataljona in 5. stotnija 3. pionirskega bataljona.

Vsega skupaj je bilo v tem koru okoli 50 tisoč borcev pred njegovim odhodom na bojišče.

Na gornji skici so prikazana dopolnitvena področja kora ter posameznih pehotnih polkov in lovskih bataljonov. Prikazana je pa

tudi narodnostna meja med Slovenci in Nemci iz leta 1914. Italijani iz Trsta, Goriškega in Istre ter Hrvati iz Istre so dopolnjevali v glavnem edinice vojne mornarice, a deloma tudi 97. pp. in 5. dp. Od pehotnih polkov in lovskih bataljonov so bili čisto slovenski: 17. pp in 87. pp skupne vojske, 26. in 27. domobranski (strelski) polk, 7. in 20. lovski bataljon, in 7. topniški polk. V 97. pešpolku in 5. domobranskem polku je bila polovica Italijanov a polovica Slovencev in Hrvatov. Bhp 2 je bil čisto hrvaški oziroma srbski in dopolnjeval se je iz severozahodne Bosne. Najmanj od 1/3 do 1/5 je bilo Slovencev v 7. in 47. pešpolku, 4. domobranskem polku, 8. lovskem bataljonu, 5. dragonskem polku in v drugih topniških edinicah. Popolnoma nemški so pa bili samo 27. pešpolk, 3. domobranski polk in 9. lovski bataljon. Dopusčam, da ti podatki niso absolutno točni, ali večje razlike od stvarnega stanja najbrže ne bo. Iz tega pa sledi, da je bilo v III. koru pri njegovem odhodu na bojišče najmanj 30.000 Slovencev in okoli 4000 Hrvatov in Srbov. Ogromna večina takrat mobiliziranih naših vojakov kmečkega rodu, vzgojenih v verskem duhu, strogi vojaški disciplini in stoletnih avstrijskih tradicijah, je bila zvesta svoji vojaški prisegi in je predstavljala zanesljivo orodje avstrijskega vojnega vodstva, kar so naši vojaki dokazali v številnih avstrijskih vojnah v minulih stoletjih. Revolucionarno jugoslovansko gibanje do takrat še ni našlo poti v naše vasi.

Kar se aktivnih častnikov tiče, je bilo v koru takih, ki so se čutili Slovence, zelo malo, bilo jih je raznih narodnosti, toda največ je bilo Nemcev. Rezervnih častnikov Slovencev je bilo nekaj več kot aktivnih, ali relativno tudi malo, ker je večina med njimi imela vojni raspored pri polkih izven področja III. kora. Ni se namreč hotelo, da bi slovenski fantje šli v boj z rezervnimi častniki slovenske narodnosti. Višji poveljniki so bili večinoma Nemci, a kar je bilo slovenskih aktivnih častnikov, so bili samo poveljniki vodov in kvečjemu stotnij. Odnos mnogih častnikov nemške narodnosti do slovenskega moštva je bil sovražen, kar je imelo za posledico nepotrebno zapostavljanje in maltretiranje. Ta nacionalna netolerantnost, ki je do konca prejšnjega stoletja ni bilo, se je od začetka tega stoletja stalno večala. To in pa vedno ostrejši narodnostni boj z Nemci je imelo za posledico, da je postajalo število slovenskih aktivnih častnikov čedalje manjše. V Ljubljani je iz političnih razlogov garnizoniral nemški 27. pešpolk,⁶ medtem ko je

bil domači 17. pešpolk v Celovcu, kar Slovincem seveda tudi ni bilo všeč. Število starešinskega kadra je bilo še celo za mirnodobno formacijo premajhno.

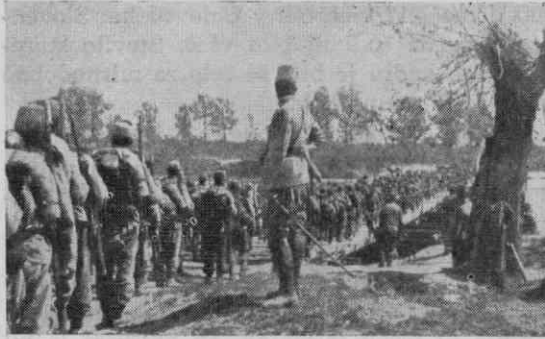
V pehoti je številčno stanje kadrovcev znašalo samo 1/3 do 1/4 od predpisanega vojnega formacijskega stanja. Strojnic je bilo malo, vsega dve na bataljon. Zato sta bila puška in bajonet glavno orožje avstrijske pehote iz leta 1914. Pešec pehotnih polkov I. linije je nosil poleg orožja, municije in pionirskega orodja še težak telečnjak, ob katerem je bil zvit plašč, kar je predstavljalo močno obremenitev na maršu in v boju.

Čeprav je topništvo dobilo 1908/1909 nove poljske topove M 5, so le-ti po dometu in številu zaostajali za drugimi armadami. Tudi so avstrijske pehotne divizije imele 18 do 30 topov manj kakor pehotne divizije drugih armad. Povrh tega je imela ruska poljska baterija 8, avstrijska pa samo 6 topov, kar je premoč ruskega topništva še bolj povečalo. Havbice so bile maloštevilne in zastarele glede na druge armade.

Te glavne pomanjkljivosti v udarni moči avstrijske pehotne divizije so bile posledica pomanjkanja finančnih sredstev, ki se niso mogla zagotoviti v potrebni višini zaradi stalnih političnih razprtij v monarhiji, in so imele tudi negativne posledice takoj v prvih spopadih.

Skica I Meja vojne teritorialnega področja III. leta 1914

Sl. 1. Pehota na maršu

Mobilizirani 5. domobranski polk ni bil v sestavu III. kora, ampak je bil namenjen kot posadka vojne luke Pulja. Razen operativnega III. kora in tega polka je bila od odsluženega ljudstva rezerve in nadomestne rezerve formirana tretja marševska brigada (peti in šesti marševski polk), a od črnovojniškov 105. in 112. brigada ter 27. črnovojniški polk, kar je zneslo še kakih 35.000 mož. Računam, da je ob izbruhu vojne na področju III. kora brez rezervistov vojne mornarice bilo mobiliziranih čez 100.000 mož. Marševsko in obe črnovojniški brigadi so smatrali kot čete II. linije in so jih angažirali že v začetnih operacijah. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ni bilo pripravljeno formiranje rezervnih divizij, kakor je to bil primer v drugih velikih armadah, čeprav bi bilo dovolj ljudstva za njihovo formiranje. Marševske in črnovojniške brigade so predstavljale samo neuspelo improvizacijo.

Dal sem malo več prostora mobilizaciji in sestavu III. kora ter podal tudi glavne nedostatke takratne avstrijske armade. Menim, da je to bilo potrebno za boljše razumevanje tega, kar sledi.

KONCENTRACIJA IN RAZVOJ ZA BITKO

Zaradi vstopa Rusije v vojno je bil tudi III. kor določen za severno glavno fronto ter se je zaradi tega po 10. avgustu začelo njegovo transportiranje v vzhodno Galicijo. Do 20. avgusta so prevažali prenapolnjeni vlaki naše fante iz mobilizacijskih mest mimo Blatnega jezera in dalje čez ogrske planjave v Galicijo. Na postajah so bile množice ljudi, ki so metale našim vojakom bele štruče kruha, klobase, sadje in druge dobre stvari. Do 20. avgusta je bil ves kor prepeljan in izkrcan na svojem koncentracijskem prostoru okoli mesta Strija za Dnjestrom.⁷ Prilžno ob istem času je bil vzhodno od njega izkrcan sedmoegraški XII. kor na prostoru okoli Stanislavova.

Opis dogodkov, ki so sledili po izkrcanju III. kora na koncentracijskem prostoru zaključno do bitke pri Zločovu, bom podal skrajšano po članku generala Fabinija »Die Feuertaufe des Eisernen Korps«, ki je bil objavljen leta 1930 v reviji »Militärwissenschaftliche Mitteilungen«. Fabini je bil takrat v 6. pehotni diviziji poveljnik 11. pehotne brigade.

Čeprav še niso bile njegove komore popolnoma kompletirane, je vrhovna komanda (AOK) zaukazala, da se kor iz operativnih razlogov takoj premakne na prostor tik jugovzhodno od Lvova (Viniki—Bobrka). Brez odmora, po napornem železniškem transportu, so čete kora začele zaukazani pohod (okoli 40—50 km) 21. avgusta opoldne. Marš je bil zelo naporen posebno za rezerviste zaradi slabih potov in neredne prehrane.

Tega dne popoldne, ko so čete III. kora hitele proti Lvovu, je mrknilo sonce, kar se je tolmačilo kot slabo znamenje. Kazalo je, kakor da sama narava negoduje spričo bližnjega klanja in da se je zaradi tega zavila v žalno obleko. Vojaki so bili zato še bolj potrti, ker so ta pojav tolmačili kot »prst božji«.

Kor se je zbral z utrujenimi četami na zaukazanem prostoru do 23. avgusta. Tega dne ga stavlja AOK pod poveljstvo 3. armade (general Brudermann), ki je bila v stanju zbiranja in bi morala biti sestavljena iz XI., III. in XII. kora, ki je bil istočasno s III. korom zbran jugovzhodno od njega na prostoru Firlejov—Rohatin. Poveljstvo 3. armade je še istega dne ob 12. uri zaukazalo, da naj bo kor od 24. avgusta zjutraj pripravljen za napad na ruske čete, ki prodirajo od Brodija. Ta napad naj bi potekal čez višinsko področje med reko Peltevom in linijo Bobrka—Pšemišlanij—Pluhov, zaradi česar naj bi zavzel, če ne že 23., vsaj 24. avgusta, višine kraj Lahodova in vzhodno od Glinijanija. Tako je bil naš kor stavljen tudi že pred svojo prvo operativno nalogo, ki ga je pripeljala do njegovega prvega spopada z Rusi pred Zločovom.

Na to armadno povelje ga je poveljstvo kora pregupiralo na vzhod ter ukazalo, da v nočnem maršu zavzame naslednje ozemlje: 22. divizija linijo Hanačov—Hanačovka z odredi na višini pri Lahodovu in na koti 411 (Plak); 28. divizija linijo Vižnijanij—Kurovice; 6. divizija za njimi linijo Mikolajev—Van kovce—Romanov. Vse tri divizije so morale biti pripravljene, da na kratek avizo skupaj z XII. korom izvršijo sunek proti močnim ruskim četam, ki prodirajo od Brodija do Tarnopola. To nenadno pregrupiranje kora ponoči

od 23. na 24. avgust je izzvalo precejšnje zmešnjavo in še večjo utrujenost čet.

Ne bom se spuščal v dozorevanje napačne operativne odločitve pri AOK in poveljstvu 3. armade za njen sunek proti prodirajočim Rusom, niti ne bom tu citiral vsa povelja oziroma dispozicije, tudi ne bom prikazoval zbiranja čet sosednega XI. in XII. kora, ker bi me to razlaganje privedlo preveč v širino in tudi ne spada v okvir mojega članka. Dispozicija, izdana od poveljstva 3. armade 25. avgusta ob 10.30 dopoldne za grupacijo armade za bitko je predvidevala:

»da III. kor še istega dne zavzema začetni položaj ob Olšanici in Zloti lipi na prostoru med linijo Glinjanij in Bortkov na severu in linijo Pšemislani—Vižnijovčik na jugu, z glavnimi silami zahodno od Olšanice—Zlote lipe, a s prednjimi deli na višinah neposredno vzhodno od njih;

XII. kor južno od III. kora, tudi z razporedom na obeh obalah Zlote lipe;

da oba kora organizirata premik svojih čet na ta način, da se nastopanje iz linije Laški—Krolevski—Lahodov—Boršov—Podusov začne obvezno za vse ob 14. uri;

da XI. kor z dvema divizijama štiti levi bok armade s svojim nastopanjem čez mesto Busk.«

To armadno povelje so prejeli v poveljstvu III. kora isti dan okoli poldneva. Zaradi oddaljenosti linije, od katere je ob 14. uri bilo treba začeti nastopanje, so morale biti nekatere čete alarmirane in stavljene v premik brez kosila. V izpolnjevanju marševske dispozicije kora, ki je ne citiram, je 22. divizija začela nastopanje šele ob 15. uri, ker ni pravočasno prejela dispozicije. Predhodnica glavne kolone je imela popoldne na koti 411 (Pak) spopad z eno rusko konjeniško brigado, okrepjeno s topništvom. Zaradi tega je marš nadaljevala šele zvečer in ponoči, toda svojih marševskih ciljev ni dosegla. V teku nočnega marša je prišlo do medsebojnega obstreljevanja, ki je imelo za posledico 8 mrtvih in 50 ranjenih. 6. divizija je z glavno kolono (7. pp. in bhp 2.) dosegla marševske cilje šele okoli polnoči, a z desno kolono (17. pp. in 9. lb.) celo šele zjutraj 26. avgusta. 28. divizija je dosegla svoje marševske cilje šele zvečer, medtem ko je njen 7. lb. z eno baterijo že prejšnjega dne zasedel Krasne in Busk. Iz prednjega je razvidno, da so mogle imeti toliko potrebni nočni počitek samo 28. in leva kolona 6. divizije, medtem ko so drugi deli kora celo noč marširali in se še celo med seboj obstreljevali.

Dispozicija 3. armade za 26. avgust je bila sprejeta v poveljstvu III. kora ob 18.30 dne 25. avgusta, pa je zato šele ob 23. uri izdana v vasi Slovita naslednja dispozicija kora za bitko:

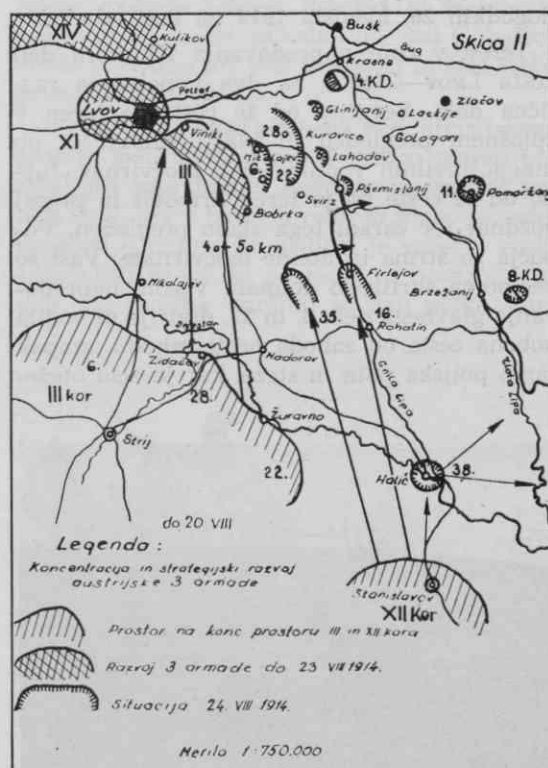
»22. divizija prodira v cono med linijo Žukov—k. 408 (Gesle) in linijo Zaškov—Čeremhovijs, smer Bohenkova gora—k. 403—k. 385;

6. divizija severno od 22. divizije zaključno do ceste Olšanica—Zločov, smer Majdan Gologorski—Zločov;

28. divizija severno od 6. divizije zaključno do linije Skarzava—Počanij, smer Zločov.

Prvi borbeni stroj vseh treh divizij mora prekoračiti Olšanico in Zloto lipo 26. avgusta ob 8. uri.«

Armadna dispozicija za 26. avgust navaja, da je pred fronto 3. armade ob 25. avgusta ob 9. uri konstatirano 6 pehotnih in 7 konjeniških ruskih divizij v nastopanju proti zahodu. V teku tega dne se je pa v kornem poveljstvu še izvedelo, da je sovražnik z 2 polkoma in konjenico zavzel Zločov, da je ena konjeniška brigada v nastopanju proti Gologoriju in da so opazili po dva ruska bataljona pri Gologoriju in Bortkovu. Ponoči od 24. na 25. avgust se je prebila patrola 5. dragonskega polka do Zborova in tam ugotovila močne ruske čete. Za toliko potrebno borbena izvidništvo kor ni imel časa.

Skica II

Sl. 2. Dragonec v izvidnici

Pred opisom same bitke smatram za potrebno, da bralce spoznam v najkrajših potezah s karakteristikami terena, na katerem so se odigrali dogodki na dan 26. avgusta. Čeprav takrat tam nisem bil osebno, sem pristvoval 22 let pozneje na istem terenu kot jugoslovanski vojni odposlanec velikim manevrom poljske armade. Pri tej priliki nam je na vrhu Krasne (k. 415) poljski generalštabni polkovnik prav zanimivo predaval o dogodkih 26. avgusta 1914 na tem odseku.

Teren v coni napredovanja III. kora deli cesta Lvov—Zložov na dva popolnoma različna dela. Severno od te ceste je teren v splošnem pregleden in blago valovit in ob mnogoštevilnih vodnih tokih močvirnat. Južno od te ceste pa je teren hribovit in precej gozdnat ter zaradi tega slabo pregleden. Pobočja so strma in doline močvirnate. Vasi so večinoma skrite po dolinah. V coni napredovanja glavnega dela 6. in 22. divizije ni vodila nobena cesta od zahoda proti vzhodu, ampak samo poljska pota in steze, kar je zelo oteže-

Sl. 3. Hrbet Krasne (k. 415) nad vasjo Vižnjovčik

valo razvoj za boj iz globokih kolon. Ta okoliščina postane popolnoma razumljiva, če se vzame v poštev številčna jakost takratnih edinic (bataljon okoli 1000 mož, poljska baterija blizu 200 mož s šestimi topovi in ravno toliko municijskih zapreg, vse dvodelno in s tremi pari konj), a da o dolgih bojnih in proviantskih komorah ne govorim. Samo borbeni deli pehotne divizije so bili na maršu na enem potu dolgi več kot 20 km! Ker so tudi v bivši avstrijski armadi vežbali pred vojno samo s slabimi mirnodobnimi efekti, je razumljivo, da poveljniki niso bili dovolj izvežbani v vodstvu edinic z mnogo močnejšimi vojnimi efekti.

Po generalu Fabiniju se je prvi spopad III. kora z Rusi razvijal od desnega krila takole:

1. Kakor sem že omenil, je 22. divizija marširala ponoči in se zadržala tam, kjer je prišlo do medsebojnega obstreljevanja ter zaradi tega tudi ni mogla do jutra zavzeti zaukazani prostor na desni obali Zlote lipe. Ob 6. uri je potem nadaljevala marš in sicer s 44. pehotno brigado (4. dp., 27. dp., ptd. 22 in phd. 22) čez Vižnjovčik v smeri Žukov in k. 408 (Gerle), a s 43. pehotno brigado (3. dp., 26. dp. in ptp. 7) čez Lasove in Zaškov v smeri Čeremhovijske. Obe brigadi sta šele opoldne s prednjimi deli prekoračili Zloto lipo in ob 14. uri brez boja obvladali greben Krasne—Kibanov, na katerem je bila vzpostavljena na desno borbena zveza z deli 16. divizije XII. kora.

Pri spuščanju s tega grebena v dolino Gnile Lipe so bili polki divizije obsuti s hudim topniškim ognjem s položajev vzhodno od te doline, kjer so bile vkopane močne ruske čete. Od tega premočnega topniškega ognja so bili v nadaljnjem prodiranju na vzhod zadržani: 4. dp. v vasi Koprivni in vzhodno od nje, 27. dp. na vzhodnem pobočju Krasne (k. 415), a 3. dp. v vasi Žukov in vzhodno od nje, vsi trije polki na popolnoma odkritem terenu v najneugodnejši situaciji za napad. Ti polki so pri tem tudi opustili zaukazano smer na severovzhod (Žukov—Remizovce) in se obrnili na jugovzhod. Tudi 26. dp. se je obrnil potem na jugovzhod in prišel okoli 15. ure v območje ruskega topniškega ognja na obeh straneh severozahodnega dela vasi Žukov. Napad njegovega levokrilnega bataljona čez vrh Karpino (k. 423) je bil z najtežjimi izgubami odbit. Samo del predhodnice tega polka, 1/2 III. bataljona, je nastopal v zaukazani smeri in došel v gozdu južno od vrha Horajec (k. 428) v zvezi s III., 17. pp. Niti dodeljeno topništvo ni moglo nadvladati

premočnega ruskega topništva, a tudi ni zaradi tega uspel poskus, da bi 24 topov 7. ptp. in ena havbična baterija zavzeli nove boljše položaje na hrbtu Kibanov zahodno od vasi Žukov.

Tako so obležali vsi štirje polki te divizije, zbiti na fronti, široki komaj 4 km, pod uničujočim ruskim topniškim ognjem. Ob 16. uri je začel njihov borbeni stroj popuščati, a ko je proti večeru ruski topniški ogenj narastel do orkanske sile, so se ostanki teh polkov začeli v neredu umikati. Samo delu 4. dp. se je posrečilo, da je na juriš osvojil ruski položaj na vzhodni obali Gnile lipe, toda ga je moral zaradi hudega topniškega ognja zopet opustiti. Ko je prišlo potem povelje za umik, so bili ostanki polkov te divizije že v polnem umiku čez Zloto lipo ter niso več zmogli zavzeti svojih začetnih položajev. Masa popolnoma izčrpanih čet, ki so bile že poldrugi dan brez hrane, je prenočila z zelo pomešanimi edinicami na prostoru okoli vasi Lipovce. Rusi niso sledili.

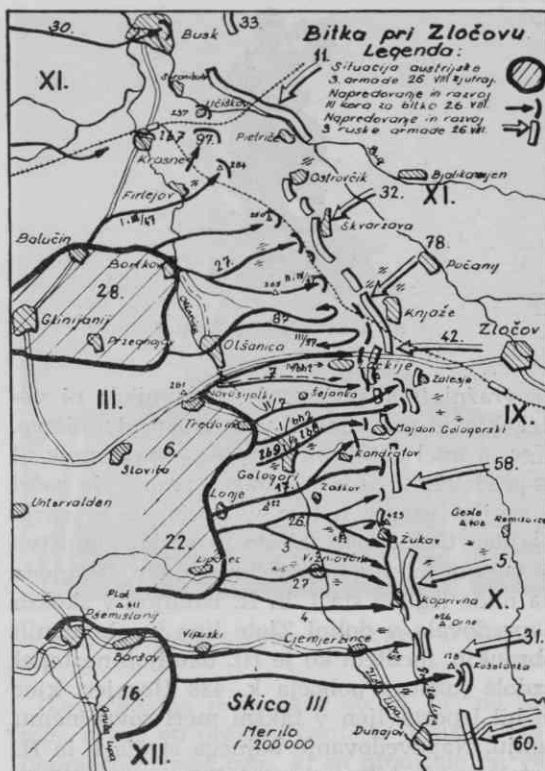
Čete te divizije so se pognale v bitko popolnoma izčrpane zaradi nočnega marša in brez hrane. Pomoč topništva je bila nezadostna. Vodstvo — mislim na divizionarja in oba brigadirja — pa tudi ni bilo na višini, ker se v prikazu generala Fabinija ne vidi nikakršna njihova aktivnost v vodstvu te nesrečne divizije na ta dan. Napredovanje desnega soseda te divizije, 16. in dalje južno 35. pehotne divizije XII. kora je bilo tudi zastavljeno po vkopani ruski pehoti in topništvu.

2. Šesta divizija bi morala prodreti v napa-dalni grupaciji med 22. in 28. divizijo v splošni smeri Majdan Gologorski—Zločov, in sicer: grupa generalmajorja Krasela (17. p. polk, I/bhp. 2, 9. lb., in 1/2 8. lb.⁸ med linijo Turčinij—Čeremhovije in linijo Lisovije—Majdan stari—žel. postaja Zločov;

grupa generalmajorja Fabinija (7. p. polk in I/ptp. 9) severno od grupe Krasel zaključno do ceste Lackije—Zločov;

glavnina topništva in rezerva (II ptp 9 in I/php. 2 z II/bhp. 2 in 1/2 lb. 8) bi se morala do 7. ure zbrati na prostoru zahodno od vasi Gologori ter se pripraviti za podporo grupi Krasel, pri kateri naj bi bilo težišče napada.

Dogodke pri grupi Krasel bom bolj detajlno opisal zaradi tragične usode domačega 17. pešpolka. Ob 7.30 uri je iz štaba divizije prišlo povelje, da mora ta grupa nastopati s svojo desno kolono (17. pp.) med linijo Turčinij—Čeremhovije in dolino Zlote lipe—Majdan Gologorski, splošna smer Voronjaki, a z levo kolono (lb. 9, I/bhp. 2 in 1/2 lb. 8) severno

Skica III

do linije Gologorski—Zalesje, splošna smer železn. postaja Zločov. Rezerva bi se morala postaviti na k. 404 zahodno od vasi Gologori. Sedlo in dolino pri vasi Gologori bi bilo treba prekorati ob 10. uri.

17. pp. je ob času prejema tega divizijskega povelja zelo utrujen po 17-urnem maršu počival pri vasi Lonje. Začel je zaukazani pohod ob 9. uri v bojnem redu in ko se je začel spuščati v dolino Zlote lipe, je začel v ruski šrapnelski ogenj, ki pa tedaj ni povzročil izgub. Od zaselka Turčinij so dali polku smer

Sl. 4. Topništvo hiti na položaj

Sl. 5. Stotnijski trobentač

»sovražni topniški ogenj«, toda nihče ni vedel, kje je pravzaprav to sovražno topništvo. Ker ni imel detajlnih kart tega kraja, polk ni napredoval v odrejeni smeri, ampak je zašel s svojim večjim delom v kotlino pred vasjo Majdan Gologorski, ki sta jo rusko topništvo in pehota tolkli z najhujšim ognjem. Ne glede na hude izgube sta I. in II. bataljon v skokih napredovala v dolini Zlote lipe in ob njenih obronkih, medtem ko je III. bataljon nastopal vzdolž južnega pobočja k. 428 Horajec, kjer ni bil izpostavljen v takšni meri sovražnemu ognju. Napovedovanje bojnega stroja I. in II. bataljona je bilo potem definitivno zaustavljeno pred vasjo Majdan Gologorski, okoli 800 m od ruske pehote, vkopane na vzhodnih obronkih kotline, medtem ko se je II. bata-

Sl. 6. Poveljnik 23. divizije podmaršal Rudolf Kraljček

ljon zaustavil na jugovzhodnih obronkih k. 428, tudi tu precej zaščiten pred ruskim topništvom. Okoli 15. ure sta bila skoraj istočasno težko ranjena poveljnik polka polkovnik v. Stillfried in poveljnik I. bataljona, a padel je poveljnik II. bataljona. Tudi mnogi stotnijski in vodni poveljniki so padli ali pa bili ranjeni. Glavnina divizijskega topništva je trikrat menjala svoj položaj, toda njen ogenj ni mogel olajšati težke situacije polka, čeprav je okoli 15. ure stopila v akcijo tudi ena baterija 15-cm havbic. Okoli 16. ure so začeli posamezni deli I. in II. bataljona zapuščati bojno linijo, a njihovi ostanki in III. bataljon so se potem v mraku umaknili na izhodni položaj. Nekateri odcepljeni deli so se potem ponoči umaknili do Pšemislanija.

Leva kolona, napredujoč po zaraščenem grebenu severno od 17. pp., je vrgla rusko pehoto iz dveh zaporednih položajev, toda je bila potem zaustavljena od vkopane ruske pehote v višini Majdan stari, ne da bi mogla olajšati situacijo svojega soseda 17. pp. Od tod se je potem okoli 17. ure umaknila naprej do zaselka Lisovije in od tod na izhodni položaj.

Domnevam, da je bila aktivnost poveljnika brigade slaba, ker Fabini v detajlni razlagi dogodkov pri tej brigadi nikjer ne omenja toliko potrebne koordinacije med četami te brigade. Na vsak način je pa omenjena smer za 17. pp. predstavlja zločinsko lahkomišelnost in tisti, ki jo je dal, ima na duši strašne izgube naših »Janezov« pred vasjo Majdan Gologorski.

Grupa Fabini je začela v bojnem redu napredovanje iz prostora Tredovač—Novosijolki, in sicer z dvema bataljonoma (I. in II. 7. pp.) po gozdnatem in bregovitem terenu, ki se razprostira od Lise gore in vasi Šijanka k vasi Zalesje, a z dvema bataljonoma (III. in IV. 7. pp.) in topništvom po cesti proti vasi Lackije. I. in II. 7. pp. sta se težko prebijala v ostri borbi s prednjimi deli ruske pehote, ki so se čim dalje bolj krepili. Ta dva bataljona je pozneje okreplil še IV/bhp. 2. Kolona, ki je nastopala po cesti, je vrgla slaboten ruski oddelek iz vasi Lackije, toda je bila potem zadržana na vzhodni strani te vasi zaradi hudega ognja od kapele Sv. Jana (K. 409). Vsi poskusi teh dveh bataljonov, da zavzmeta to važno točko v kolaboraciji s I/7. pp. in IV/bhp. 2 in s podporo dodeljenega topništva, niso uspeli. Okoli 18. ure so se potem vsi deli te grupe umaknili na svoj izhodni položaj.

Vidimo, da se je tudi 6. divizija s težkimi izgubami, posebno pri 17. pešpolku, morala

umakniti na svoj začetni položaj. O aktivnosti štaba te divizije Fabini nič ne govori, čeprav je bila ta dan zelo potrebna. V hribovitem in gozdnatem prostoru med glavno cesto in povirjem Zlote lipe je prodirala skoraj polovica divizijske pehote, kakih 6 bataljonov iz obeh pehotnih brigad brez tesnejše zveze in od nikogar koordinirana. Boljša koordinacija in poenotenje boja na tem prostoru bi najbrž omogočila zavzetje kapele Sv. Jana in učinkovitejšo pomoč 17. pešpolku. Menim, da je bilo vodstvo divizije tega dne slabo, čeprav ga Fabini sploh ne omenja. Poveljnik kora, general Colerus, je dopoldne z načelnikom štaba obiskal Fabinijev štab pred vasjo Lackije, zaukazal, da je treba kapelo Sv. Jana čimprej zavzeti, obljubil pomoč in se hitro odpeljal nazaj v svoj štab.

3. 28. divizija je začela z napredovanjem ob 7. uri v treh kolonah, in sicer: desna kolona (generalmajor v. Hinke) 87. pp. in III/97. pp. z dvema baterijama čez Olšanico, Przejazdij in Kazimirovko na Knjaže, srednja kolona (generalmajor Fernengel) 27. pp., II. in IV. 47. pp. in ena poljska baterija od Bortkova čez Studino na Skvarzavo; leva kolona (polkovnik Mayer) I. in III. 47. pp. s havbično baterijo čez Firlejovko na Mogilo (k. 254); 97. pp. kot divizijska rezerva je moral slediti srednji koloni do Bortkova, a glavna topništva je zavzela okoli poldneva položaj na Studini.

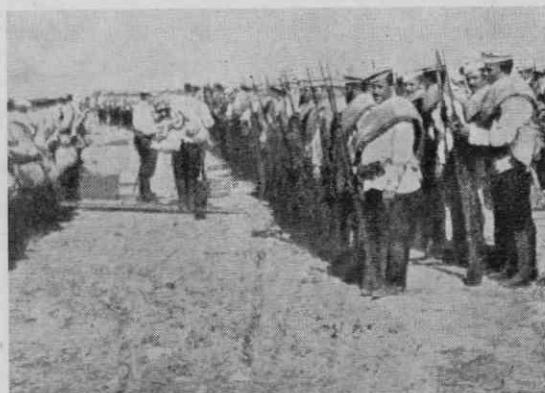
Desna kolona je ob 11.30 potisnila prednje ruske dele s k. 269 (Brzezina) in žel. postaje Knjaže, toda se je morala potem zaustaviti pred naglo okrepljenimi Rusi, ki so bojni stroj te kolone stavili pod močan topniški ogenj iz mnogostevilnih svojih baterij in tudi pod bočni ogenj iz strojnic. Zaradi težkih izgub je najprej ob 15. uri popusti III/97. pp. in desno od njega del IV/7. pp. 6. divizije; njihovi ostanki so se v neredu umaknili vzdolž ceste. 87. pp. se je šele na povelje umaknil na nov položaj pri Majuru Rozdolje. Poveljnik kolone general v. Hinke je bil težko ranjen, a izgubljeni so bili tudi 4 topovi. Poskusi Rusov, da proti večeru v tej smeri napredujejo so bili odbiti s topniškim ognjem.

Srednja kolona je s svojo predhodnico (II/47. pp.) vrgla Ruse z železniškega nasipa k Skvarzavi, toda njen juriš na vas Skvarzavo je bil odbit s krvavimi izgubami; med drugim je pri tej priliki padel tudi poveljnik bataljona. Ostankom tega bataljona in glavnini kolone se je potem posrečilo zdržati do večera na železniškem nasipu, toda vse poskuse, da od tod napredujejo proti Skvarzavi, so Rusi odbili.

Sl. 7. Poveljnik 3. ruske armade general Ruski

Leva kolona je dospela ob 10. uri na Mogilo, ravno ob pravem času, da je tu zadržala nadmočne ruske čete, ki so prodirale od vasi Ostrovčik Polnij. Rusi so tolkli iz več baterij in prizadeli velike izgube. 47. pešpolku je bila poslana na pomoč divizijska rezerva (97. pp.), ki pa ni podaljšala njegovega krila, kakor je bilo zaukazano, temveč je prišla v cono delovanja 7. lb. Ta bataljon, okrepljen z eno baterijo, dvema eskadronoma 15. dragonskega polka in črnovojniki, je že prejšnjega dne zasedel mostišče čez Bug pri Busku in tudi nad njim. Okoli poldne so Rusi napadli mostove na Bugu, toda ravno ob tem času so v rajon Busk—Krasne začeli prihajati prednji deli kombinirane divizije XI. kora. V prvih popoldanskih urah so Rusi s svežimi četami izvajali vse močnejši pritisk ter zavzeli mostove na Bugu jugovzhodno od Bu-

Sl. 8. Ruska pehota v stroju

ska. V tem času je pa prispel 97. pp., ki je bil, kakor smo videli, pravzaprav namenjen srednji koloni ter se razvil v kotu med obema železniškima progama. Brez zadostne topniške pomoči je ta polk prišel v strašen topniški in strojniški ogenj na popolnoma odkritem terenu in se je proti večeru umaknil v neredu. Poveljnik polka je zaradi šoka zapustil bojišče.

Poveljnik divizije, ki je bil na položaju glavnine topništva, je ob 19. uri izdal povelje za umik divizije na njen izhodni položaj. Rusi niso sledili.

*

Treba je sedaj, da pogledamo še na drugo stran k Rusom. Njihova 3. armada (general Ruski) je 25. avgusta počivala, a je bila oddaljena od linije Olšanica—Zlota lipa še en dan marša. Zaradi zaščite glavnine so tega dne prednji deli njenih pehotnih divizij zavzeli obrambne položaje, na katerih so se vkopali. 26. avgusta je njihova 3. armada nadaljevala z napredovanjem in ko so njeni prednji deli zadeli na avstrijski napadalni razpored, so zavzeli obrambne položaje, ki so bili deloma že prejšnji dan pripravljeni, da bi zadržali avstrijsko napredovanje in tako omogočili glavninam svojih kolon, da okrepijo svoje prednje dele. Fabini navaja, da je nastopal proti 28. diviziji ruski XI. kor s 3 pehotnimi in 1 konjeniško divizijo, toda sodi, da je v bitki sodeloval samo večji del 11., medtem ko sta 32. in 78. divizija sodelovali samo s prednjimi deli, toda skoraj z vsem svojim topništvom. Proti 22. in 6. diviziji ter brigadi generala v. Hinkeja, to je proti liniji Kropivna—Žukov—Majdan Gologorski—Knjaže je pa napredoval ruski IX. kor s 3 pehotnimi in 1 konjeniško divizijo (42., 5. in 58. pehotna ter 10. konjeniška divizija). Fabini predpostavlja, da so se v dopoldanskih in popoldanskih urah popolnoma razvile 42.

Sl. 8. Rusko topništvo na položaju

divizija na prostoru Knjaže—vrh Horajec, a 5. divizija južno od tod, medtem ko se je 58. divizija šele proti večeru primaknila k prvi liniji in razvila za boj. Štab 3. ruske armade je prišel v Zločov v teku 26. avgusta.

Fabini meni, da bi 26. avgusta zjutraj poveljniki 6. in 22. divizije in III. kora mogoče vendarle morali predložiti armadnemu poveljstvu, naj se napad odloži na naslednji dan glede na izčrpanost čet in nezadostne podatke o Rusih. Poskuša jih opravičiti s tem, da so tega dne v armadnem poveljstvu računali s spopadom samo s slabimi ruskimi četami. Priznava pa, da so 26. avgusta divizije kora napadle v mnogih kolonah brez večjih rezerv, z večinoma zelo izčrpnimi četami, brez zadostnega borbenege izvidništva in na težkem terenu sovražnika, ki je imel večje bojne izkušnje, močnejše topništvo in večjo spretnost v obrambnem postopku. Pravilno opozarja na neopravičljivo lahkomišelnost vojnega vodstva, ki ni opremilo vseh častnikov z ustreznimi kartami. Niti poveljniki polkov niso imeli specialnih kart 1 : 75.000 vzhodne Galicije, pač pa samo karte 1 : 200.000, in to za daleč v notranjost Rusije. Omenjene specialne karte so bile odlične, najboljše na svetu in v prosti prodaji dostopne še celo civilnemu prebivalstvu! Nasprotno pa je rusko vojno vodstvo opremilo svoje častnike z dobro uspelim odtiskom avstrijske specialke. Avstrijsko vojno vodstvo je, podcenjujoč rusko armado, verjetno računalo, da se bo do operacije takoj prenesle preko državne meje, toda zgodilo se je ravno narobe!

Fabini nadalje omenja, da so bile v tem prvem spopadu z Rusi izgube izredno težke. To se sklada tudi z uradnim opisom te bitke⁹ in s pripovedovanjem udeležencev v tej bitki. Meni osebno je to potrdil tudi pokojni dr. Kulovec, ki je bil takrat vojni kurat pri 17. pešpolku. Po nekem čudnem naključju so v tem prvem spopadu z Rusi ravno naši čisto slovenski polki posebno močno krvaveli. Točno število padlih se ni moglo, niti poskušalo ugotoviti, ker je bojišče ostalo v ruskih rokah in so zaradi tega oni pokopali mrtve. Računam, da je bilo tega dne ranjeno in padlo na tisoče vojakov in častnikov III. kora.

Zaradi tega poraza in težkih izgub je bil III. »železni« kor močno zrahljan in natolčen, tako da do kraja velikih operacij okoli Lvova (11. septembra) ni mogel več obdržati svoje prvotne udarne moči. Načelnik štaba AOK general Conrad v. Hötzendorf je v svojih memoarih priznal, da je predstavljal poraz 3. armade 26. avgusta »najtežji trenutek v mojem življenju«.

Omenil sem že, da je bila operativna odločitev za sunek čez Zloto lipo napačna. Naš najboljši poznavalec I. svetovne vojne generalpolkovnik Milan Zelenika v svojem zaključku o bitki pri Zločovu navaja:¹⁰ »Poraz na Zloti lipi je bil v bistvu povsem naraven rezultat avstro-ogrskega zgrešenega vojnega in začetnega operacijskega plana. Tu je prišla do izraza nerealnost, da se istočasno izvede ofenziva proti Rusiji in Srbiji. V Srbiji so bile angažirane čete, ki so bile neobhodno potrebne za glavno bojišče.« In nadalje: »Conrad je računal, da bo s hitrim taktičnim udarcem z omejenimi cilji in s sedmimi divizijami na fronti, široki okoli 40 km, mogel zaustaviti obkoljevalno napredovanje osmih ruskih korov (22 pehotnih divizij) na fronti, široki okoli 160 km. O ofenzivnem planu so obstajala razna mišljenja. Conrad je bil za to, da pride do napada čim bliže, a Brudermann, da pride čim dalje od Lvova. Oba pa sta hotela, da pride čimprej do spopada, pri čemer nista vzela dovolj v poštev številčnega odnosa in potrebnega časa, da se spopad pripravi. Za bitko so mogli zbrati samo kakih 115 bataljonov in 370 topov nasproti dvakrat tako močni 3. ruski armadi (s VII. korom 8. armade). Poraz 3. avstro-ogrske armade bi se mogel spremeniti v njen splošni polom, če bi nasprotnik 26. ali 27. avgusta mnogo bolj energično nadaljeval prodiranje po svojih velikih taktičnih uspehih, v smereh, ki so bile ugodnejše.«

*

Se živeči naši rojaki, ki so tega dne sodelovali v tej prvi svoji bitki, bi mogoče mogli dodati še kakšne interesantne detajle. Njihovo število bo pa gotovo zelo majhno, saj se je III. kor potem še več kot štiri leta boril povsod tam, kjer je bilo najhujše: pri Grodeku, pod Duklo v Karpatih, na Krasu,

ob Soči in na Sette Comuni na Južnem Tirolskem. Spominu na začetek te njihove Kalvarije naj bo posvečen ta moj članek.

OPOMBE

Avtor je rokopis oddal že leta 1964, toda iz tehničnih razlogov ga more Kronika objaviti šele v tej svoji številki.

1. Rezervisti so imeli odslužen polni vojni rok, a nadomestni rezervisti zaradi štednje samo dva meseca aktivne službe. — 2. Oesterreich-Ungarns letzter Krieg, I. — 3. Če se računa okupacija Bosne in Hercegovine, je bila zadnja vojna proti Pruski in Italiji leta 1866. — 4. Ta kor je užival v vojaških krogih posebno reputacijo in zato priimek »železni«. — 5. pp. = pešpolk, dp. = domobranski (pozneje strelski) pešpolk, lb. = lovski bataljon, bhp. = bosensko-hercegovski polk, ptp. = poljski topniški polk, php. = poljski havbični polk, ptd. = poljski topniški divizion, phd. = poljski havbični divizion. Te kratice bom uporabljal tudi v nadaljnjem tekstu. Številke v oklepaju predstavljajo število bataljonov oziroma baterij v polku oziroma v divizionu. — 6. Ta pešpolk, ki so ga imenovali »kanarčki« po rumenih našitkih, so Slovenci v Ljubljani sovražili posebno po letu 1908, ko je njegov oddelek streljal na slovenske demonstrante in dva ubil. — 7. Imena mest in vasi so na avstrijskih kartah izpisana na poljskem jeziku. Jaz jih podajam fonetično, kar bolj ustreza ruskemu pravopisu, ker je vzhodna Galicija sedaj v sestavu ZSSR. — 8. Rimska številka pred označbo polka pomeni številko divizionu, oziroma pri pehotnem polku številko bataljona. — 9. Oesterreich-Ungarns letzter Krieg, I. — 10. Milan Zelenika: Prvi svetski rat 1914.

Literatura: General Ludwig von Fabini: Die Feuertaufe des Eisernen Korps. 1930. — Oesterreich-Ungarns letzter Krieg 1914—1918, I. 1929. — Milan Zelenika: Prvi svetski rat 1914, 1962. — Podatki osebnih udeležencev in lastni spomini.

